

Čas, kraj, kriminalni rekviziti in plen pri premoženjski kriminaliteti

Janez Pečar

Kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje, ki jih pogosto imenujemo kar klasični premoženjski kriminal, so najbolj tipično delinkventno ponašanje. Čeprav so zelo številna, jih pogosto omalovažujemo, zlasti zaradi razmeroma majhne premoženjske škode, ki je značilna za veliko večino tovrstnih kaznivih dejanj. Škoda nam vse preveč zamegljuje pravo predstavo o družbeni nevarnosti delinkvence, ki se lahko skriva za na videz neznatnimi zunanjimi izrazi družbeno negativnega ponašanja. Množico »drobnega« premoženjskega kriminala pogosto podcenjujemo, ne glede na to, da nam njegova temna številka sploh ni znana in da je latentnost prav na tem področju največja ter učinkovitost odkrivanja in raziskovanja kriminalitete dokaj žgoča in boleča.

Čeprav verjetno poznamo samo manjši del storilcev, ki izvršujejo kazniva dejanja zoper premoženje, nam podatki dovolj nazorno dokazujejo, da je prav v tej populaciji jedro povratništva, bodisi splošnega ali specialnega. Med vsemi znanimi storilci je prav pri kaznivih dejanjih zoper družbeno in zasebno premoženje največ takih, ki so brez prebivališča in brez zaposlitve, ljudi, ki predstavljajo usedlino družbe. Nekateri avtorji¹ menijo, da se povratništvo nasploh začne s kaznivimi dejanji zoper lastnino, oziroma bolje povedano, s tatvinami. Ne glede na navedene okoliščine pa na področju »varstva stvari« še sami, hote ali nehoče, iz malomarnosti ali kako drugače, ustvarjamo največ predkriminalnih situacij, ki spodbujajo in zapeljujejo omahljive značaje k premoženjski kriminaliteti. Zato lahko rečemo, da tovrstna viktimaliteta pogojuje, omogoča in pospešuje premoženjsko kriminaliteto, razen tega pa z množico predkriminalnih situacij pospešujemo preraščanje priložnostne delinkvence v bolj usposobljeno kriminalno populacijo, ki se končuje v večkratnem povratništvu, v kriminalnem profesionalizmu in v medregionalnem hudodelstvu.

V zvezi s tem bomo skušali prikazati nekaj podatkov o času in kraju storitve kaznivih dejanj zoper družbeno in zasebno premoženje in nekatere druge okoliščine, ki se lahko v nekem smislu ali del »modus operandi« ali element kriminogene priložnosti.

Če bi hoteli analizirati »modus operandi« pri kaznivih dejanjih zoper družbeno in zasebno premoženje, bi morali načeti še razne druge okoliščine, kot npr. storilčeve fizične in psihične sposobnosti, njegovo strokovno znanje in izkušnost, storilčev značaj in razne druge komponente, katerih analiza je izredno pomembna z vidika kriminalistike, kakor tudi z vidikov drugih kriminoloških disciplin. Toda obravnavanje teh vprašanj presega namen članka.

Naš namen je predvsem osvetliti nekatere okoliščine, ki glede na čas, kraj, kriminalne rekvizite in plen prihajajo v poštev za preprečitev kriminalitete zoper družbeno in zasebno premoženje, in sicer na tistem njenem področju, ki zadeva na problematiko »zavarovanja stvari« pred kriminalnimi napadi. Čeprav je »zavarovanje stvari« le del preventivnih prizadevanj, pa z njimi verjetno še najprej dosežemo zaželene rezultate. Pri tem navajamo podatke kriminalne statistike organov za notranje zadeve za leta 1960—1962. Zajeta je poznana kriminaliteta zoper premoženje v Sloveniji.

a) SEZONSKE SPREMEMBE (ČAS STORITVE)

Tako imenovane sezonske spremembe v kriminaliteti pogosto proučujejo »po dnevih, tednih, mesecih, letih ali celo večjih časovnih obdobjih, kar je prav tako pomembno za razvoj kriminološke misli in prakse«², in ne glede na to, ali gre za neposredno odkrivanje kriminalitete, ali pa za njeno proučevanje in preprečitev.

Spremembe v letu. V kriminološki literaturi pogosto naletimo na pisce, ki kriminaliteto različnih vrst primerjajo po letnih časih in ustvarjajo razne sklepe v korelaciji z drugimi okoliščinami. Zlasti je to značilno za tako imenovane geografske deterministe. Tako je na primer »Lacassagne analiziral hudodelstva v Franciji v letih 1825 do 1880 in je ugotovil, da je bilo največ hudodelstev zoper lastnino v decembru, nato slede po vrsti januar, november in februar ter oktober in marec«³. Jean Pinatel prav tako ugotavlja, da kažejo številke pri kaznivih dejanjih zoper premoženje svoj vrh pozimi, najmanj pa jih je po-

¹ Galy Gisele, Les formes du récidivisme et leur évolution; Revue internationale de police criminelle 1958, št. 120, avgust-september, str. 194—200.

² Milutinović dr. Milan: Uvod u kriminologiju, Beograd 1962, str. 103.

³ Barnes — Teeters: New Horizons in Criminology, 1959, str. 143.

leti. Pojav pojasnjuje s tem, da so pozimi zaradi krajšega dneva številnejše priložnosti za tatvine in boljši pogoji za njihovo storitev⁴. Seelig pravi, da so raziskovanja v Franciji, Nemčiji, Angliji, Danski, Letonski itd. pokazala, da je kaznivih dejanj zoper premoženje, zlasti tatvin in goljufij, največ v mrzlem letnem času (od novembra do januarja)⁶.

Za primerjavo kriminalitete različnih držav je potrebno najprej ugotoviti, ali je inkriminacija posameznih kaznivih dejanj enaka oziroma vsaj podobna ali ne. Šele razjasnitev pravne ureditve antisocialnega ponašanja omogoča ustrezno primerjavo med različnimi državami oziroma njihovimi kazenskopравnimi sistemi. Nekateri pisci tudi pogosto pozabljajo, da je znana kriminaliteta samo del v resnici storjenih kaznivih dejanj in da je pri tatvinah različnih vrst marsikdaj celo nemogoče ugotoviti pravi čas storitve (marsikdaj tudi ne, če gre za mesece).

1. Kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje po mesecih (v letih 1960—1962)

Mesec	Število k. d.	%	Vrstni red
Skupaj	38 440	100	
Januar	2 608	6,9	11
Februar	2 544	6,6	12
Marec	2 998	7,8	8
April	3 072	8,0	6
Maj	3 140	8,2	5
Junij	3 053	7,9	7
Julij	3 196	8,3	4
Avgust	3 544	9,2	3

Kazniva dejanja	skupaj	pomlad	poletje	jesen	zima	neznano
Žepne tatvine	100	26,5	23,9	24,2	24,6	0,3
Tatvine koles	100	24,1	28,5	30,6	16,5	0,3
Vlomne tatvine	100	24,7	26,0	26,1	22,0	1,2
Velike tatvine	100	17,8	21,1	20,0	25,6	15,6
Ropi in rop. tatv.	100	22,8	27,4	28,5	21,3	—
Navadne tatvine	100	23,7	25,3	25,9	21,2	3,9
Zatajitve	100	21,8	24,4	22,6	20,1	11,1
Neupr. up. mot. voz.	100	24,1	27,9	32,5	15,2	0,3
Poškodba tuje stv.	100	25,7	24,1	26,1	22,9	1,2
Goljufije	100	23,7	20,6	22,9	22,3	10,5
Ostala k. d. iz XX. p.	100	18,8	22,2	18,5	19,5	21,0

V jeseni dosežejo svoj višek: tatvine koles, vlomne tatvine, navadne tatvine, nepravilna uporaba motornih vozil, ropi in roparske tatvine ter kazniva dejanja poškodovanja tuje stvari, torej večina tradicionalne, klasične premoženjske kriminalitete. Seelig ugotavlja,

⁴ Jean Pinatel: Geografski pogoji antisocialnega ponašanja, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 1959, 1, str. 71—73.

Mesec	Število k. d.	%	Vrstni red
September	3 556	9,3	2
Oktober	3 694	9,6	1
November	2 884	7,5	9
December	2 785	7,2	10
Neugotovljeno	1 366	3,5	

Hentig⁶ primerja sezonske spremembe tudi takole: pomlad (marec — maj) poletje (junij — avgust) jesen (september — november), zima (december — februar) in neznano. Po tej modifikaciji bi bila podoba kriminalitete zoper družbeno in zasebno premoženje v posameznih letnih časih pri nas naslednja:

2. Kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje po letnih časih (1960—1962)

Letni čas	%
Skupaj	100
pomlad	24,0
poletje	25,4
jesen	26,4
zima	20,7
neznano	3,5

Podatki kažejo, da je s kaznivimi dejanji zoper družbeno in zasebno premoženje najbolj obremenjena jesen, najmanj pa zima, čeprav so časovne variacije pri posameznih kaznivih dejanjih zelo različne.

3. Kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje po letnih časih in posameznih kaznivih dejanjih (v %))

da je hiter dvig premoženjskih deliktov, ki se začne oktobra, sociološko pogojen. Z mrzlim letnim časom se dvignejo potrebe revnih, razen tega pa se začne intenzivirati poslovno življenje. Zato se povečajo goljufije in poneverbe, poveča se armada brezposelnih (ki v

⁵ Seelig Ernst: Lehrbuch der Kriminologie, Graz, 1951, str. 175.

⁶ Hans von Hentig: Zur Psychologie der Einzeldelikte, Tübingen, 1954, n. pr. str. 117.

poletnih mesecih laže najdejo zaposlitev, zlasti v gradbeništvu) itd.⁷ Glede na naše družbene ekonomske razmere se ni mogoče strinjati s Seeligom v celoti, vendar je tudi pri nas presenetljiv sovpad z mesecem oktobrom, v katerem dosežejo višek kazniva dejanja XX. pogl. KZ v celoti, med njimi pa še posebej tatvine koles, ropi in roparske tatvine ter ostale tatvine in neupravičena uporaba motornih vozil, ki pa v naslednjih mrzlih mesecih ne naraščajo, marveč padajo. Kriminaliteta, ki jo obravnavamo, ima svoje najvišje število glede na letni čas v jeseni in ne pozimi, kakor ugotavlja večina tujih piscev za tuje razmere. Ker še nimamo pravnoprimerjalnih študij na področju premoženjskih deliktov, tudi ni mogoče soočiti dejstev, ki so upoštevana v naših in tujih študijah.

Pozimi izkazujejo višek samo velike tatvine. Poudariti pa je treba, da je pri velikih tatvinah zelo mnogo takih, pri katerih ni ugotovljen mesec storitve (marsikdaj gre pri tem tudi za nadaljevana kazniva dejanja). Goljufije dosežejo svoj vrh spomladi, medtem ko ga imajo zatajitve poleti.

Ni ugotovljeno, kateri demografski, ekološki, družbeno-ekonomski in drugi razlogi pogojujejo sezonske spremembe v tej tradicionalni kriminaliteti, da je njen tok tako različen od enakih ali vsaj podobnih antisocialnih dejanj v drugih državah, ki jih zaradi že povedanih razlogov ni mogoče primerjati. Najbrž krajši dan pozimi ne more biti edina ali vsaj najpomembnejša priložnost za tatvine, prav tako pa tudi pogoji za storitev kaznivega dejanja pozimi niso vedno ugodnejši, kot navajajo nekateri tuji pisci. V naših razmerah bi morali iskati genezo sezonskih sprememb prej v socialnoekonomskih in drugih pogojih delinkventne populacije, kakor pa v daljšem ali krajšem dnevu zime. Niti slovenska niti jugoslovanska kriminološka znanost se še nista lotili tega vprašanja z vidika novih družbeno-ekonomskih pogojev in se zato ta pojav odpira kot problem⁸. Splošne ugotovitve, izhajajoče iz podatkov o posameznih deliktih glede na čas storitve, pa so bile naslednje:

— Tatvine koles in motornih vozil ter kazniva dejanja neupravičene uporabe motornih vozil so v zimskem času zelo redka zaradi tega, ker je tudi priložnosti za te delikte znatno manj, storilčevo tveganje pa je zaradi vremenskih razmer večje. Poletje in jesen dajeta v zvezi z množico vozil ugodnejše kriminalne situacije.

⁷ Seelig, prav tam, str. 176.

⁸ Pri vsem tem pa smo seveda odmislili energijo odkrivanja in raziskavanja kriminalitete, ki je lahko najbolj pomemben faktor za adekvatno poznavanje družbene patologije.

— Študija »Džepari iz sela Pribislavec i Tetovec«⁹ je pokazala, da pri nas ni visoko kriminalno usposobljenih žeparjev in da se v glavnem ne rekrutira mladi rod žeparjev. Glede na modus operandi, ugotavlja študija, bi smeli žeparje iz teh vasi izmed standardnih štirih kategorij kriminalne usposobljenosti uvrstiti le v nižji dve. Žepne tatvine je mnogo težje storiti pozimi že zaradi načina oblačenja. Specializiranih žeparjev iz gornjih dveh skupin pa pri nas skoraj ni. Zato je teh tatvin največ spomladi.

— Vlomnih tatvin je največ jeseni, toda skoraj ne dosti manj poleti. Sicer pa je razlika glede na pomlad in zimo malenkostna. Podobno je z drugimi tatvinami, katerih storilci so v veliki večini priložnostni. Le-ti navadno izkoristijo kriminogene situacije, ki se jim ponujajo same od sebe, teh pa je dovolj kjer koli in kadar koli (tega ne trdimo za storilce povratnike).

— Poškodovanje tuje stvari kot delikt nasilja in primitivne surovosti se zelo pogosto navezuje na alkoholiziranost storilcev v času jesenske trgatve ali ob začetku ali koncu sezonskega dela, na razne priložnosti, pri katerih se uživa alkohol itd. Zato je omenjenih deliktov največ jeseni in spomladi.

— Sezonske spremembe pri goljufijah niso posebno značilne: Goljufom, ki se morajo tako ali drugače približati žrtvi in jo pripraviti do tega, da privoli v svojo škodo, sezonska okoliščina v tem smislu res ni pomembna in potrebna za kriminalni trik ali sploh za modus operandi. Podobno je tudi z zatajitvami.

— V poletnih ali jesenskih mesecih je nedvomno (predvsem v nočnem času) na samotnih krajih, ki so najugodnejše situacije za dejanja roparskih napadov (ki združujejo nasilje s koristoljubnostjo), največ priložnosti zanje (npr. pogostni roparski napadi na samotne pare v ljubljanskem Tivoliju).

Tedenske variacije. Statistični podatki kažejo, da je na področju kriminalitete zoper družbeno in zasebno premoženje precej kaznivih dejanj, pri katerih ni bilo mogoče ugotoviti, kateri dan v tednu je bilo dejanje storjeno. Takih primerov je bilo že glede na neugotovljen mesec 1366 ali 3,5%, medtem ko je vseh kaznivih dejanj z neugotovljenim časom kar 22,8%. Naraščanje števila dejanj z neugotovljenim časom storitve ni samo problem za kriminalistično oziroma preiskovalno službo (ugotavljanje navzočnosti na kraju storitve, preizkušanje ali ugotavljanje alibija), temveč zmanjšuje tudi vrednost oziroma adekvatnost drugih ugotovitev za presojanje sezonskih variacij.

⁹ V izdaji Ureda za kriminološka ispitivanja DSUP NRH Zagreb, 1959.

4. Kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje glede na dneve storitve

Dan	Število k. d.	Odstotek	Vrstni red
Skupaj	38 440	100	
Ponedeljek	4 183	10,9	3
Torek	4 047	10,5	5
Sreda	4 018	10,4	6
Četrtek	3 903	10,2	7
Petek	4 350	11,3	2
Sobota	5 114	13,3	1
Nedelja	4 069	10,6	4
Neznano	8 756	22,8	

Kazniva dejanja po dnevih v tednu rahlo, toda stalno upadajo od ponedeljka do vključno četrтка, v naslednjih dnevih se dvignejo, pri čemer dosežejo v soboto svoj vrh in se v nedeljo zopet znižajo. Sobota je torej dan, ki je na področju splošne premoženjske kriminalitete najbolj intenziven, za njo sledijo petek, ponedeljek in nedelja. To pomeni, da sta konec in začetek tedna s soboto kot kulminacijskim dnevom s temi kaznivimi dejanji najbolj obremenjena¹⁰.

Posamezna kazniva dejanja dajejo v tem pogledu zelo različno podobo. Njeno vrednost znižujejo odstotki kaznivih dejanj, pri katerih ni bil ugotovljen dan storitve. Zadevni kaznatelji o neugotovljenem času storitve se gibljejo od 3,5 % pri žepnih tatvinah do 46,7 % pri velikih tatvinah. Skoraj nerazumljiv je pojav, da je dan storitve neugotovljen pri 38,9 % goljufij in pri 37,4 % zatajitvev, čeprav ostaja teh kaznivih dejanj zelo malo neraziskanih in čeprav je v glavnem storilec (če ne drugače, vsaj po opisu) znan takoj, ko se zve za kaznivo dejanje.

Pri posameznih kaznivih dejanjih si dnevi sledijo takole:

— žepne tatvine: sobota (24,1 %), petek, sreda, ponedeljek, torek itd.

— tatvine koles: nedelja (17,0 %), sobota, ponedeljek, petek, torek itd.

— vlomne tatvine: sobota (13,6 %), petek, ponedeljek, sreda, torek itd.

— navadne tatvine: sobota (12,5 %), petek, torek, sreda, četrtek, nedelja itd.

— zatajitve: sreda, petek, sobota, četrtek, ponedeljek itd.

— neupravičena uporaba motornih vozil: nedelja (22,7 %), sobota (16,9 %), sreda, torek itd.

— ropi in roparske tatvine: nedelja (16,8 %), ponedeljek (15,7 %), sobota itd.

— poškodovanje tuje stvari: nedelja (22,0 %), sobota, torek, četrtek itd.

— goljufije: ponedeljek, petek, sobota, torek, četrtek, sreda itd.

Dnevni čas. Čas storitve je prav lahko del »modusa operandi«, ki ga storilec vnaprej predvidi. Marsikdaj upošteva to okoliščino kot dejstvo, ki mu bo pomagalo glede na druge objektivne momente pri storitvi kaznivega dejanja, kolikor se mu ne ponuja samo kot ena izmed priložnosti. Nekatera kazniva dejanja se nagibajo k temu, da jih storilci izvršujejo pretežno samo ponoči, ali k temu, da so storjena predvsem podnevi, medtem ko so druga v tem pogledu razmeroma indiferentna.

V ta namen so uporabljeni podatki, ki niso razpodeljeni v enake časovne intervale. Nekateri pisci¹¹ analizirajo rope, vlome itd. v enakih časovnih intervalih, obsegajočih po dve uri, kar ima nedvomno neko prednost. Ker uporabljajo že obstoječe gradivo, ki ga ni bilo mogoče preurediti, smo uporabili pač tisto, kar je bilo na razpolago. Pri tem moramo spet opozoriti na pomanjkljivo podobo razpodelitve obravnavanih pojavov glede na čas storitve, ki nastaja zaradi še večjega števila kaznivih dejanj (kot pri mesecih in dnevih v tednu), pri katerih to dejstvo ni bilo ugotovljeno (ali sploh ni bilo ugotovljeno, ali pa je bil ugotovljen samo dan). Iz teh dveh razlogov je podoba storitve glede na čas še bolj nepopolna kot v prejšnjih dveh tabelah.

5. Nekatera kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje glede na dnevni čas storitve (%)

Kazniva dejanja	Skupaj	Čas storitve						Neznano
		5—8	8—12	12—15	15—18	18—22	22—5	
Žepne tatvine	100	3,4	42,1	6,4	16,5	15,5	8,4	7,7
Tat. kol. in mot. voz.	100	2,7	13,4	5,8	12,0	36,7	19,5	9,9
Vlomne tatvine	100	2,4	13,7	4,3	7,8	8,6	34,8	28,4
Velike tatvine	100	1,1	6,7	—	5,6	14,5	18,8	53,3
Ropi in rop. tat.	100	0,5	5,6	2,6	10,2	35,5	37,0	8,5
Ostale tatvine	100	3,4	15,9	6,4	9,6	12,3	17,6	34,8
Neup. up. mot. vozil	100	1,3	5,6	4,1	9,7	39,0	31,9	8,4
Poškodba tuje stvari	100	2,9	7,9	5,1	11,2	24,0	27,6	21,3
Goljufije	100	2,7	18,3	6,3	8,2	3,7	0,6	60,2

¹⁰ Zanimivo bi bilo ugotoviti, kako je z angažiranostjo uniformirane varnostne službe proti koncu tedna (zlasti v soboto), torej takrat, ko se vzpenja krivulja splošne premoženjske kriminalitete.

¹¹ Npr. Hans von Hentig: Zur Psychologie der Einzeldelikte, Tübingen, 1954, str. 118, tabela 31: Raub, Einbruch und Tageszeit, Denver, 1936—1938.

Nekateri pisci primerjajo kazniva dejanja tudi glede na to, ali so bila storjena ponoči ali podnevi. Navadno ne pojasnjujejo, kako so prišli do teh ugotovitev. Noči in dnevi ni mogoče določati po uri za vse letne čase enako.

V našem pregledu bi lahko glede na sezonske variacije oziroma glede na letne čase s krajšim dnevom med »nočni čas« prišteli precej kaznivih dejanj iz razredov 18 — 22 (pozimi je ob 18. uri že tema) in 5 — 8. Če upoštevamo to predpostavko in si odmislimo ustrezne odstotke kaznivih dejanj, pri katerih dnevni čas storitve ni bil ugotovljen, se k nočnemu izvrševanju nagibajo predvsem vlomne tatvine, ropi in roparske tatvine ter deloma neupravičena uporaba motornih vozil in poškodovanje tuje stvari. Dejanja, ki so pretežno storjena podnevi, so žepne tatvine. Indiferentnost kažejo ostale tatvine, pri katerih pa je tako kot pri drugih kaznivih dejanjih prevelik odstotek z neznanim časom storitve, da bi lahko na podlagi zbranih podatkov karkoli zanesljiveje trdili.

Pri kaznivih dejanjih, ki jih prikazujemo v tabeli (pri tem je treba upoštevati, da je skoraj 30 % kriminalitete zoper družbeno in zasebno premoženje z neugotovljenim časom), je čas od 22. do 5. ure tisti del dneva, ki je razmeroma najbolj prikladen za vlomne tatvine, rope, roparske tatvine in poškodovanje tuje stvari. Goljufij in žepnih tatvin je neznatno število, kar lahko v morfologiji teh dejanj pomeni, da noč pri njih ni pospešujoč objektivni element.

Čas od 5. do 8. ure (3,0 %) je zaradi socialno-ekonomskih, bioloških in drugih pogojev kriminalitete najmanj prikladen. V tem času je od vseh deliktov največ navadnih in žepnih tatvin.

Dopoldne, od 8. do 12. ure, je storjenih 15,7 % prikazanih kaznivih dejanj. V relativnem pomenu so na prvem mestu žepne tatvine, nato goljufije itd. Žeparji kradejo dopoldne zlasti na sejnih, na trgih, po trgovinah itd. Pri tem je treba upoštevati, da morajo po storjeni tatvini (ali večjem številu tatvin) hitro izginiti oziroma odpotovati. Odsotnost ljudi z doma v tem času, pa tudi velika množica ljudi na delovnih mestih pogojujeta tatvine, zlasti tatvine koles, ki niso zavarovane, ker jih lastniki puščajo, ko odhajajo po raznih opravkih. Opoldanski čas, od 12. do 15. ure (5,8 %), prav tako ni posebno primeren za izvrševanje kriminalitete zoper družbeno in zasebno premoženje. Odstotki storjene kriminalitete so glede na posamezna kazniva dejanja samo malenkostno večji od kriminalitete v jutranjem času.

Popoldanski čas, od 15. do 18. ure, zajema 10,0 % vseh kaznivih dejanj obravnavane

kriminalitete. V tem času so delavnejši žeparji in tatovi koles, narašča število kaznivih dejanj poškodovanja tuje stvari in neupravičene uporabe motornih vozil, kar je nedvomno v zvezi s tem, da je prostih pretežni del ljudi. To ima za posledico večjo migracijo in zapuščenje stanovanj.

V večernem času, od 18. do 22. ure, se močneje dvigne delež vlomnih tatvin, velikih tatvin, ropov in roparskih tatvin ter poškodovanja tujih stvari; ta čas je tudi najbolj primeren za tatvine koles in motornih vozil ter za neupravičeno uporabo motornih vozil.

Vozniki motornih vozil in kolesarji puščajo svoja vozila, odhajajo v zabavišča in javne prostore, z dela ali po poslu, razen tega pa pomeni noč ne samo pri teh dejanjih, marveč tudi pri vlomih, tatvinah in ropih, večjo brezskrbnost, ugodnejšo priložnost in varnost. Pri poškodbah tuje stvari pa dobiva alkoholiziranost storilcev v tem času še močnejši kriminogeni pomen.

b) KRAJ STORITVE

Doslej smo že brali domače razprave, ki so obravnavale razširjenost kaznivih dejanj zoper družbeno in zasebno premoženje po okrajih in deloma tudi po občinah (okrajne in komunalne variacije kriminalitete). Ekologija kriminalitete pozna raziskovanje teh pojavov na primer v koncentričnih krogih mest, po posameznih območjih z visoko stopnjo delinkventnosti, kriminaliteto raziskujejo tudi v tako imenovanih kriminalnih conah, v »slumih«¹² itd.

Ker nam ne gre za raziskovanje etiologije obravnavane kriminalitete, razlagamo nekatere podatke o natančnejši označitvi kraja

¹² Po nekaterih ameriških piscih so cone kriminalitete tista območja (zlasti mest), v katerih so neobičajne koncentracije kriminalitete.

Neumayer na primer sodi, da je največ delinkventov v tistih mestnih območjih, kjer so stanovanjske razmere najslabše. Čim slabše so stanovanjske razmere na določenem območju, tem več delinkventov je v taki coni. Območja koncentracije kriminalitete se razvija vzporedno z rastjo in spreminjanjem mesta. »Slum« marveč predstavlja tudi določen kulturni vzorec, ki se sestoji iz načina življenja in mišljenja.

Pri nas še nimamo raziskav v tem smislu. Delno pa smo na neko skladnost z gornjimi ugotovitvami naleteli pri raziskovanju problematike alkoholikov v Ljubljani, ki žive v najslabših stanovanjskih razmerah in katerih življenjska zgodovina se prepogosto povezuje s kriminaliteto in z drugimi asocialnimi pojavi. Glej na primer raziskavo kriminološkega inštituta v Ljubljani: Socialne, psihološke in zdravstvene značilnosti delinkventnih in nedelinkventnih alkoholikov, III. poglavje: Življenjske razmere anketirancev.

kaznivih dejanj z drugih vidikov. Podatke prikazujemo skupaj za Slovenijo za vsa tri leta, ki pa se znotraj nje nedvomno spreminjajo tako časovno kakor geografsko.

6. Ožja lokacija kaznivih dejanj zoper družbeno in zasebno premoženje

Kraj dejanja	Število k. d.	Delež v %
Skupaj	38 440	100
oškodovančevo stanovanje	12 338	32,1
storilčevo stanovanje	545	1,4
druga stanovanja	1 789	4,6
javni prostori	9 220	24,0
poslovni prostori	6 843	17,8
prometna sredstva	2 138	5,6
zunaj na prostem	5 418	14,1
neugotovljeno	149	0,4

Primerjava ožje lokacije med kaznivimi dejanji zoper družbeno in zasebno premoženje ter poznano kriminaliteto na splošno nam pokaže oziroma potrdi številčno premoč kaznivih dejanj XX. poglavja KZ v strukturi kriminalitete. Le pri razmerju »storilčevo stanovanje« se je mogoče prepričati, da se ta kriminal v glavnem (razen na primer pri goljufijah, zatajitvah in morda pri nekaterih žepnih in navadnih tatvinah) ne more dogajati doma pri storilcu, temveč vedno raje kje drugje, že zaradi okoliščin »modus operandi«. Ta ugotovitev pa utegne imeti neko vrednost prav pri iskanju tako imenovanih kriminogenih situacij in za kriminalno prevencijo.

Glede na strukturo ožje lokacije kriminalitete XX. poglavja KZ je oškodovančevo stanovanje z 32 % na prvem mestu. Poznanje okoliščin, v katerih živi oškodovanec, njegovega stanovanja in življenjskih razmer sploh je pomemben činitelj, ki nedvomno vpliva na storilčev »modus operandi«. Pri tem gre za razmere, ki so kolikor toliko stalne, oziroma take, da jim storilec lahko prilagodi svoj načrt ali izkoristi priložnost, ki se mu ponuja (npr. vlomi v stanovanje v času, ko je žrtev zdoma). Pri tej lokaciji lahko ugotovimo številne tatvine, zlasti tatvine koles, goljufije, vlome in celo rope ter roparske tatvine.

Na drugem mestu so javni prostori s 24 %, pri čemer gre predvsem za tatvine koles, za neupravičeno uporabo motornih vozil in za žepne tatvine. Ta determinanta se povezuje z izbiro plena in z vrsto kaznivega dejanja, kar v grobem zopet predstavlja bistvene elemente modusa in priložnosti.

Na tretjem mestu so poslovni prostori. Kazniva dejanja v poslovnih prostorih gredo večinoma na škodo družbenega premoženja, ki je oškodovano zlasti s tatvinami. Tatvine

pogosto store tudi tako imenovani »domači tatovi« iz vrst ljudi, ki so zaposleni v oškodovani delovni organizaciji. Za kriminaliteto v letih 1960–1962 so med hujšimi oblikami premoženjskih deliktov značilne zlasti goljufije, pri katerih so storilci, ki niso zaposleni v oškodovanem podjetju, uporabljali lažne listine ali žige.

Lokacija »zunaj na prostem« je na četrtem mestu s 14-odstotno udeležbo. Ta lokacija na področju kriminalitete zoper družbeno in zasebno premoženje, v primerjavi z istovrstno lokacijo kriminalitete v celoti, daje povod za ugotovitev, da je objektov napada na prostem pri splošni premoženjski kriminaliteti razmeroma manj. Tovrstni kriminal zajema predvsem poljske tatvine, navadne tatvine (na primer perila), tatvine koles in motornih vozil. Tudi pri teh dejanjih je izbira lokacije in objekta napada v zvezi z »modusom operandi«.

Zaradi naraščajočega gibanja prebivalstva, ki ga omogočajo najrazličnejša in čedalje številnejša prometna sredstva, zlasti v času poletnih mesecev v turističnih krajih, industrijskih krajih, upravno-političnih središčih itd., se povečuje število navadnih in žepnih tatvin, storjenih v prometnih vozilih. Od vse kriminalitete, storjene v teh objektih, je bilo kar 91,6 % splošno premoženjske. To pa je tudi najvišji odstotek v primerjavi lokacij med kaznivimi dejanji zoper družbeno in zasebno premoženje ter kriminaliteto v celoti. Ta lokacija bo dajala še velikokrat priložnost za raznovrstno kriminaliteto, ki se neverjetno prilagaja življenjskemu utripu in se razrašča povsod tam, kjer smo poprej komaj mislili, da bi se kaj takega lahko zgodilo. Za podrobnejši vpogled, kako so lahko po krajih razporejena posamezna kazniva dejanja, smo izbrali vlomne tatvine. Od 5121 vlomov je bilo storjenih 34,5 % v oškodovančevo stanovanje, 7,8 % v trgovske lokale, 6,7 % v gostinske lokale, 6,6 % v obratovalne prostore in v delavnice, 6,4 % v skladišča, 5,9 % v avtomobile, 5,7 % v gospodarske prostore, 3,1 % v šole, 3,0 % v garderobe, 2,5 % v urade, 1,8 % v zidanice itd.¹³

c) UPORABLJENA SREDSTVA

Uporabo sredstev za storitev kaznivega dejanja nedvomno narekuje način storitve in vrsta kaznivega dejanja ali pa samo eden izmed njih. Nekatera dejanja, ki sodijo med tako imenovano splošno premoženjsko krimi-

¹³ Hentig razločuje pri vlomih naslednje lokacije: hleve, lope in garaže, trgovine, tovarniške prostore, stanovanja, kmetije in odprte zgradbe. Hans von Hentig: Zur Psychologie der Einzeldelikte, Diebstahl, Einbruch, Raub, str. 132.

naliteto, ne zahtevajo pri storitvi nobenih sredstev, ker jih je mogoče storiti brez njih (na primer samo s »kriminalnim trikoma« ali zgolj s fizično silo). Takšna dejanja so tatvine v stanovanjih, tatvine v hotelih in restavracijah, tatvine barvnih kovin, tatvine v samopostrežnih trgovinah, tatvine perila, goljufije itd. Pri drugih pa je treba za doseg kriminalnega cilja in zaradi premostitve zaprek uporabiti določena sredstva, ki jih imenujemo kriminalni rekviziti. Uporabljena sredstva puščajo sledove na objektu ali žrtvi kaznivega dejanja, na kraju kaznivega dejanja ali celo na storilcu in jih v kriminalistiki označujemo kot indicije navzočnosti, kot fizične posledice kaznivega dejanja itd. Ob pomoči kriminalistične tehnike pa je ta dejstva še posebej mogoče s pridom uporabiti v kazenskem postopku kot »neme prič«. Pri storitvi kaznivega dejanja uporabljena in nato najdena sredstva dajejo tudi možnost psihološkega proučevanja osebnosti storilcev¹⁴.

Izmed 38 440 kaznivih dejanj zoper družbeno in zasebno premoženje, ki so jih obravnavali organi za notranje zadeve, je bila uporaba sredstev ugotovljena le pri 4195 kaznivih dejanjih ali 10,9 %.

7. Uporabljena sredstva pri kriminaliteti zoper družbeno in zasebno premoženje

	Število	k.	d.	%
	Skupaj	38 440		100
orodje		1 252		3,2
ključi		1 623		4,2
topi predmeti		981		2,6
razna sredstva (orožje, stroji itd.)		339		0,9
brez sredstev ali neugotovljeno		34 245		89,1

Storitve različnih kaznivih dejanj karakterizirajo še pestri modusi. Sredstva za storitev so prav tako različna (pri telesnih poškodbah so sredstva drugačna kot pri kriminaliteti zoper narodno gospodarstvo itd.), zato ne bi imelo pravega smisla primerjati strukturo uporabe sredstev pri kaznivih dejanjih XX. poglavja z istovrstno strukturo v celoti. Primerjava ne bi pokazala ničesar bistvenega. Pač pa je treba poudariti, da je bilo med »raznimi sredstvi« pri 0,1 % (43 prime-

¹⁴ »Zahtja je v Grossovem »Archiv für Kriminologie« kot eden izmed prvih piscev pokazal na to, da rekviziti karakterizirajo storilca in je poudarjal pomen kriminalistično-psihološkega proučevanja sredstev storilcev«. Vladimir Vodinič: Načrtno preiskovanje, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 1962, št. 1, str. 6.

rov) uporabljeno orožje (ropi in roparske tatvine).

Razen ropov in roparskih tatvin, poškodovanja tuje stvari, redkih žepnih in drugih tatvin se sredstva, ki jih navajamo v tabeli, najpogosteje uporabljajo pri vlomih. Od vseh 4 195 kaznivih dejanj zoper družbeno in zasebno premoženje, pri katerih so storilci uporabili kakršno koli sredstvo, je bilo 2 678 ali 64 % vlomnih tatvin.

Pri vlomnih tatvinah je bil v 12,8 % uporabljen ponarejen ključ, v 9,3 % pravi ključ, v 5,7 % železen drog, v 4,9 % drugi topi predmeti, v 4,5 % nož, v 4,2 % odpiralnik, v 2,5 % dleto itd. Samo s fizično silo je bilo storjenih kar 2 443 vlomnih tatvin ali 47,7 %. Podatki o natančnejših načinih storitve, kot na primer, da je bilo 42,6 % vlomov storjenih skozi vrata, 27,8 % skozi okno itd. (glej prikazane podatke: 26,3 % vseh orodij je bilo uporabljenih za odpiranje vrat), kažejo na najbolj ogrožena mesta, kar bi morali upoštevati pri ustrezni prevenciji, zlasti pa pri vzgoji prebivalstva in pri uporabi signalnih varnostnih naprav.

Med ostalimi vlomnimi tatvinami jih je bilo 14,7 % storjenih v omare, 2 % v kovčke (delavska naselja, garderobe v podjetjih) itd. Podatki, ki jih navajamo, so v bistvu prav tako elementi »modusa« in lokacije ter očitno kažejo na integracijo obeh elementov pri izvrševanju določene kriminalitete.

č) PREDMET (KRIMINALNI PLEN)

Glede na znano problematiko kriminalitete zoper družbeno in zasebno premoženje se zbuja vtis, da so razen žeparjev in tatov koles le redki delinkventi, ki bi se izključno specializirali na kakšen objekt napada in stalno iskali ali ustvarjali take kriminalne situacije, v katerih bi si venomer prilastili istovrstne predmete. V zvezi s tem so se tudi pojavljale v praksi bolj ali manj preizkušene ugotovitve, češ da evidenca »modusa operandi« ne prihaja v poštev pri raziskovanju kriminalitete prav zaradi tega, ker v slovenski delinkvenci na splošno ni kakšnih posebnih specialistov oziroma specializiranih povratnikov. Toda kot se zdi takšen pojav za službo odkrivanja in raziskovanja ohrabrujoč in obetajoč, je lahko po drugi strani rafiniran in lahko v zvezi z drugimi činitelji, kot so na primer hitro gibanje storilcev iz kraja v kraj, veliko število migrantov — storilcev raznih narodnosti in poklicev, razmeroma malo sledov na kraju storitve itd., usodno vpliva na učinkovitost raziskovanja tovrstnega kriminala.

To nevarnost podkrepljuje še dejstvo, da je v 27,6% predmet kaznivih dejanj zoper družbeno in zasebno premoženje denar¹⁵, ki je kot plen v glavnem slabo uporabno dokazno sredstvo.

8. Kriminalni plen pri kaznivih dejanjih zoper družbeno in zasebno premoženje

Predmet	Vsa kazniva dejanja		Posebej	
	Število	% tatvine vlomi	Število	% tatvine vlomi
Skupaj	38 440	100	100	100
denar in dragocenosti	10 629	27,6	25,4	33,4
prevozna sredstva	9 423	24,6	9,0	3,1
oblačila	6 549	17,0	25,2	20,1
orodje in surovine	3 090	8,0	12,4	7,7
kmetijski pridelki	1 635	4,3	7,0	1,0
živina	1 438	3,7	5,0	4,8
živila	1 278	3,3	3,0	11,9
stroji in aparati	1 198	3,1	3,8	5,9
ostali predmeti	2 717	7,1	9,2	6,6
predmeta ni	483	1,3	...	5,4

Denar si prilaščajo zlasti žeparji, roparji (skoraj dosledno) ter nekoliko manj tatovi in vlomilci. Ker denarja ni treba posebej razpečevati, postaja čedalje bolj iskan predmet. S prilaščanjem denarja se neposredni storilci razen ugodnosti v dokaznem postopku izognejo tudi kriminalnemu parazitizmu, ker jim ni treba prodajati plena razpečevalcem, prikrivačem in drugim pod vrednostjo ali celo za neznatno ceno, kot se to dogaja pri drugem blagu. Tako postajajo neodvisni od ostalega kriminalnega podzemlja, ki jih sicer odira.

Prevozna sredstva so v celotni kriminaliteti na drugem mestu. Razen tatvin koles, ki jih je največ, si delinkventi prilaščajo zlasti mopede, motorna kolesa in podobna vozila. Avtomobili v tem pogledu še ne prihajajo v poštev, vendar se zdi, da bo glede na obseg kaznivih dejanj neupravičene uporabe motornih vozil tudi ta kriminalni počasi krenil na pot zahodnoevropskih držav.

Oblačila so na tretjem mestu v strukturi plena celotne kriminalitete po XX. poglavju KZ, medtem ko so pri tatvinah in vlomih na drugem. Oblačila in živila so kot predmet tatvin v teh letih narasla predvsem zaradi samopostrežnih poslovalnic, ki jih je bilo ob koncu leta 1962 v Sloveniji 64 in ustvarjajo v tem pogledu potencialno »predkriminalno stanje«.

¹⁵ Sauer navaja, da je bil pri 764 sodbah, ki so jih pregledali, v letih 1931—1941, na območju sodnega okrožja Soest, predmet tatvin v 26,3% denar, v 17% oblačila, v 16,9% živila, v 9,8% kolesa, itd. Sauer Wilhelm, Kriminologie, Berlin 1950, str. 598.

Pri prilaščanju orodja in surovin gre razmeroma največkrat za tatvine in vlome na škodo premoženja, ki ga upravljajo gospodarske organizacije. Pri tatvinah so največkrat udeleženi »domači tatovi«, pri vlomnih pa storilci, ki z oškodovano delovno organizacijo navadno niso v delovnem razmerju. Oboji v precej velikem obsegu uporabljajo plen za obratovalno ali gradbeno dejavnost, kolikor ne za prodajo (npr. barvne kovine, razne instrumente, gradbeni ali električni material).

Kmetijski pridelki so predvsem predmet tatvin. Pri tem gre marsikdaj za tako imenovane poljske tatvine. Živino pa so si skušali storilci prilaščati predvsem s tatvinami in vlomi.

Okrajne variacije v strukturi plena kažejo na nekatere značilnosti, ki so lahko demografski in socialno-ekonomski odsev njihovih območij. Tudi na tem področju se kažejo industrijski potencial, obseg trgovine in prometa, gostota prebivalstva in njegova ekonomska raven ter drugi činitelji, ki se povezujejo s kriminaliteto in ji dajejo svoj ton ter druge značilnosti glede na čas in prostor.

ZAKLJUČKI

Sezonske variacije kriminalitete zoper družbeno in zasebno premoženje imajo svoj vrh v oktobru oziroma jeseni, tedenske v sobotah, dnevne pa v nočnem času, sicer pa se v okviru tipičnega porajajo pogostne posebnosti, ki so odvisne od »modusa operandi«, kriminogenih priložnosti in drugih okoliščin vsakega kaznivega dejanja posebej oziroma od njegove subjektivne in objektivne plati. Družbeno-ekonomski, demografski, ekološki in drugi razlogi povzročajo, da dosegajo kazniva dejanja zoper premoženje svoj vrh jeseni in ne pozimi kot podobna dejanja v drugih državah.

Ugotovitve o ožji lokaciji posameznih kaznivih dejanj, o času storitve, o uporabljenih sredstvih in o kriminalnem plenu dajejo podlago za razmišljanje o potrebnih ukrepih za ustrezno kriminalno prevencijo, za večje angažiranje pristojnih faktorjev pri odpravljanju nevarnega stanja oziroma predkriminalnih situacij, za smotrnejšo in učinkovitejšo uporabo kriminalistično-taktičnih ukrepov in tehničnih sredstev pri okrivljanju, raziskovanju in dokazovanju obravnavanih kaznivih dejanj. Pri tem se odpirajo tudi široke možnosti, da se potencialne žrtve angažirajo za zavarovanje premoženja, in se nakazujejo potrebe po uporabi sodobnih preprečevalnih in obrambnih oziroma signalnih varnostnih naprav.

Variations in Time and Place, in Criminal Requisites and Kinds of Property Stolen at Crimes against Property

by Janez Pečar

Majority of offences against social and private property occurs in Slovenia in early autumn and not during the winter as is reported from other countries. This is probably due to social-economic, ecological, and other circumstances. The most charged months are September and October. Variations during the week reach their highest point on Saturdays, variations of the day in night-time.

As to the place of commitment, the most frequent place are victim's lodging (32%), public places (24%), offices (18%), and so on. Special increase is noted in the thefts, committed in different vehicles.

The criminal requisites used, show rather primitive modus operandi. They prove as well that a great majority of crimes against property is committed occasionally.

As to the kinds of property, money is the most frequently stolen (33%), then follow clothes (20%), food (12%), and so on.

Findings concerning these questions may be very important for suppression of criminogenic situations, for calling in potential victims to prevention, for use of modern preventive and defensive equipments as well as for methodology of detection and research of this criminality.